

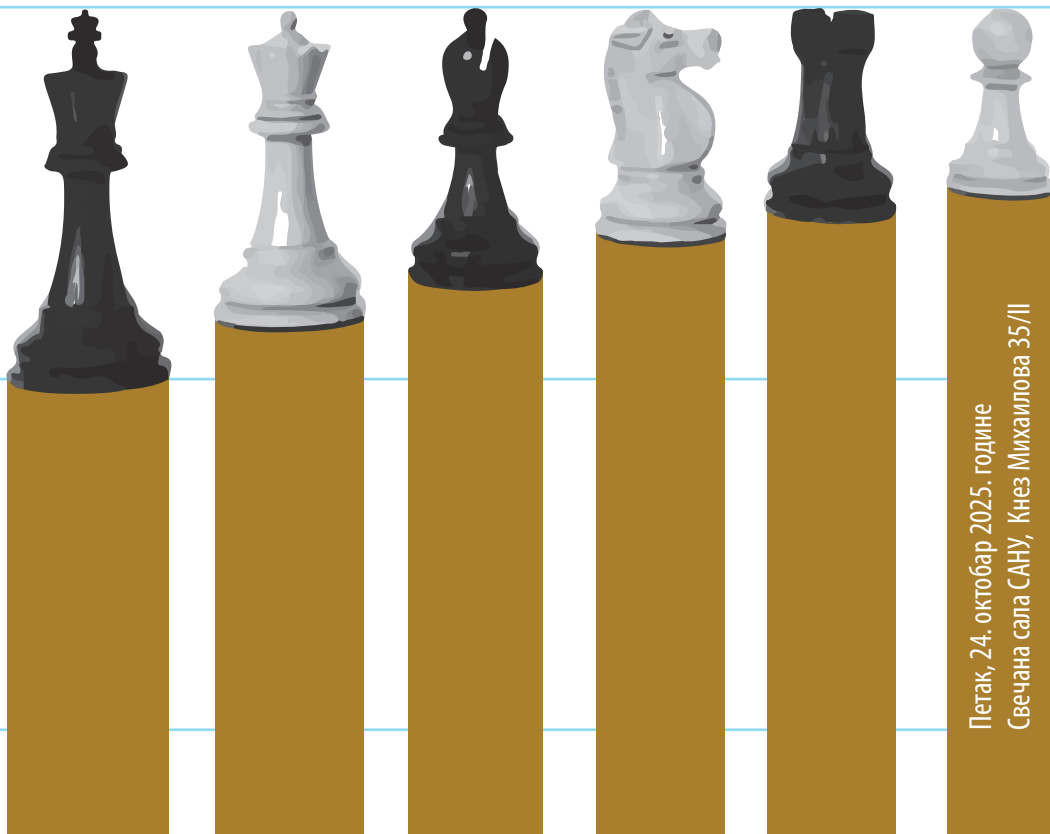
СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ЖИВОТА И ОБИЧАЈА РОМА
ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ МАЊИНА И ЉУДСКИХ ПРАВА
ПОВЕРЕНИК ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

ПОВЕРЕНИК ЗА
ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ

Научна конференција

ЈЕДНАКОСТ КРОЗ АФИРМАТИВНУ АКЦИЈУ

Петак, 24. октобар 2025. године
Свечана сала САНУ, Кнез Михаилова 35/III

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОДБОР

академик ТИБОР ВАРАДИ, председник
БРАНКИЦА ЈАНКОВИЋ
проф. др ТАМАШ КОРХЕЦ
проф. др ДРАГАН ТОДОРОВИЋ
проф. др ДУБРАВКА ВАЛИЋ НЕДЕЉКОВИЋ
проф. др СУНЧИЦА МАЦУРА
др ЗЛАТА ВУКСАНОВИЋ-МАЦУРА
ОСМАН БАЛИЋ
ТАТЈАНА ПРИЈИЋ
ДРАГИЦА ПУЉАРЕВИЋ

ПРОГРАМ

Петак, 24. октобар 2025. године

Свечана сала САНУ

10.00

ПОЗДРАВНЕ РЕЧИ

академик ЗОРАН КНЕЖЕВИЋ, председник САНУ

академик ТИБОР ВАРАДИ, председник Одбора

БРАНКИЦА ЈАНКОВИЋ, Повереница за заштиту равноправности

АФИРМАТИВНЕ АКЦИЈЕ У ОБЛАСТИ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

Председава: проф. Драган Тодоровић

10.20–10.35

Тамаш Корхец

Афирмативна акција у односу на припаднике националних мањина у области образовања, службене употребе језика и писма и јавног информисања: нормативни оквир и пракса у Републици Србији

10.35–10.50

Сунчица Мацура

Преглед афирмативних мера у образовању Рома

10.50–11.05

Злата Вуксановић-Мацура

Да ли постоје афирмативне мере за унапређење становања и насеља Рома?

11.05–11.20

Осман Балић

Афирмативне мере у јавној управи у Србији са аспекта Рома — Од уставног права, преко логореје до предлога!

11.20–11.35

Мирјана Мирић

Статус језика у афирмативним акцијама намењеним Ромима

11.35–11.50

Мирјана Кецман

Афирмативне мере у односу на припаднике националних мањина — пракса Повереника за заштиту равноправности

11.50–12.10

Пауза за кафу

АФИРМАТИВНЕ АКЦИЈЕ:
РОДНА РАВНОПРАВНОСТ И ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ
Председава: др Сунчица Мацура

- 12.10–12.25 **Бранкица Јанковић**
Афирмативне мере у погледу политичке партиципације жена
- 12.25–12.40 **Јелена Ђериман**
Афирмативне мере и родна равноправност у Србији: критичка анализа примене Пекиншке декларације
- 12.40–12.55 **Дубравка Валић Недељковић**
Жене носиоци информација у медијима: истраживачки резултати
- 12.55–13.10 **Невена Петрушић**
Посебне мере послодаваца за остваривање родне равноправности у домену рада и запошљавања: потенцијали и лимити
- 13.10–13.25 **Татјана Пријић**
Примена афирмативних мера када су у питању особе са инвалидитетом – пракса Повереника за заштиту равноправности
- 13.30–15.00 Коктел, Клуб САНУ

ПРИМЕНА АФИРМАТИВНИХ АКЦИЈА ПРЕМА СРБИМА ИЗВАН СРБИЈЕ
(МАЂАРСКА, РУМУНИЈА, ХРВАТСКА, МАКЕДОНИЈА)
Председава: проф. Дубравка Валић Недељковић

- 15.00–15.15 **Пера Ластић**
Афирмативне активности у односу на припаднике националних мањина у Мађарској и њихове заједнице
- 15.15–15.30 **Ивана Гвозденовић Савић**
Положај српске заједнице у Румунији: могућности, изазови и резултати
- 15.30–15.45 **Борис Милошевић**
Искуство политика афирмативних акција Срба у Хрватској
- 15.45–16.00 **Милутин Станчић**
Примене афирмативних мера у друштвено политичком животу и положају Срба у Северној Македонији

КЊИГА АПСТРАКАТА

АФИРМАТИВНА АКЦИЈА У ОДНОСУ НА ПРИПАДНИКЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАЊА, СЛУЖБЕНЕ УПОТРЕБЕ ЈЕЗИКА И ПИСМА, ЈАВНОГ ИНФОРМИСАЊА И УЧЕСТВОВАЊА У РАДУ ОРГАНА ЈАВНЕ ВЛАСТИ – НОРМАТИВНИ ОКВИР И ПРАКСА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Тамаш Корхеџ

Универзитет Унион, Уставни суд

Мере афирмативна акције у корист припадника националних мањина имају за циљ да омогуће остваривање мањинских права у ситуацијама, када због постојања објективних препрека уживање ових права било отежано, или чак и онемогућено. Међународни стандарди заштите националних мањина су препознале општу потребу за предузимање афирмативних мера и акција, али њихово прописивање и примена у националним оквирима не представља конкретизовану међународно правну обавезу за државе. У правном систему Републике Србије постоје уставне, законске и статутарне одредбе које налажу или омогућују предузимање мера а акција од стране органа јавне власти којима се обезбеђује што потпуније остваривање мањинских права, односно обезбеђује се остваривање пуне равноправности припадника мањине у различитим областима живота. У овом раду приказаће се правни оквир за примену афирмативних мера и акција у области образовања, службене употребе језика и писма, јавног информисања и учествовања у ради органа јавне власти. Поред приказа и критичке анализе правног оквира афирмативних мера, рад садржава и осврт на праксу и заштиту правног оквира афирмативне акције. Правни оквир, и пракса са једне стране указују на дубоку укорјењеност афирмативних мера у правном систему Републике Србије, али и на прилично неуједначену праксу када је реч о примени правног оквира за афирмативне мере.

ПРЕГЛЕД АФИРМАТИВНИХ МЕРА У ОБРАЗОВАЊУ РОМА

Сунчица Мацура

Факултет педагошких наука

Предмет овог рада су афирмативне мере које је Република Србија увела с циљем да омогући припадницима ромске националне мањине укључивање и активно учешће у свим нивоима образовног система. Циљ рада је да прикаже те мере, објасни њихову концепцију и ефекте, укаже на нежељене последице и проблеме у имплементацији мера, као и да идентификује мере које у образовању Рома недостају. Основни извори података који ће се у ту сврху користити обухватају образовну легислативу, стратешке документе, статистичке податке и истраживања у образовању.

Анализа закона и правилника који регулишу област образовања, показује да се постојеће афирмативне мере могу сврстати у две групе, зависно од тога да ли су изричито намењене Ромима или не. Прву групу чине мере које се експлицитно односе на Роме: упис у средње школе и у високошколске установе под повољнијим условима; коришћење ученичког или студентског дома, стипендија и кредита; педагошки асистент за ромску децу и ученике у вртићима, основним и средњим школама. Другу групу чине мере које се на Роме односе индиректно, као на припаднике осетљивих и депривилегованих група. Ове мере, настале у оквиру увођења инклузивног образовања у Републици Србији, обухватају: приоритетни упис деце из осетљивих група у вртић; олакшан упис деце из осетљивих група у основну школу; и индивидуални образовни план за ученике са потребом за додатном образовном подршком.

Квантитативни подаци који говоре о ефектима афирмативних мера показују напредак у погледу укључености и успеха Рома у образовању у односу на стање пре примене мера: повећан је обухват ромске деце у образовним системима, посебно у основном и средњем образовању, унапређена су образовна постигнућа ромских ученика, смањена је стопа напуштања основног школовања, као и сегрегација у школе за образовање ученика са сметњама у развоју. Међутим, квалитативна истраживања откривају проблеме у примени афирмативних мера у пракси: информације о упису у средње школе под повољнијим условима су неблаговремене и недовољно разумљиве; одредбе о приоритетном упису деце из осетљивих група у вртиће се не примењују увек, већ је доминантан критеријум за упис запосленост родитеља; индивидуални образовни план у појединим случајевима

постаје нови канал сегрегације ромских ученика у специјалне школе; рад педагошког асистента, уместо да допринесе инклузији, у појединим случајевима води ка нестајању социјалне интеракције између ромских ученика и њихових вршњака, будући да ромско дете и асистент постају изолована група унутар одељења.

Постојеће афирмативне мере представљају важан корак ка унапређивању образовне укључености ромске националне мањине, али саме по себи нису довољне да осигурају свеобухватан приступ образовању Рома на свим нивоима. Подаци да само 7,4% деце из сиромашних ромских насеља похађа предшколске установе и да тек 64% завршава основну школу, указују на потребу за најмање две додатне афирмативне мере. То су приоритетан упис у вртиће и интегрисана (социјално-образовна) подршка ученицима основних школа, које треба да буду експлицитно намењене деци и ученицима ромске националности. У процесу унапређивања постојећих и креирања нових афирмативних мера, од кључног је значаја уважавање искустава и ставова самих Рома, посебно оних из најугроженијих заједница.

ДА ЛИ ПОСТОЈЕ АФИРМАТИВНЕ МЕРЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ СТАНОВАЊА И НАСЕЉА РОМА?

Злата Вуксановић-Мацура

Географски институт САНУ

Афирмативне мере представљају циљана институционална решења усмерена ка исправљању историјских неправди и структурних неједнакости које погађају маргинализоване друштвене групе, међу којима се налази и ромска заједница. У контексту јавних политика Републике Србије, афирмативне мере које се односе на побољшање положаја Рома обухватају више сектора, укључујући образовање, запошљавање, становање, здравствену и социјалну заштиту. Иако се у области становања могу уочити одређени институционални напори и стратешки оквири, оправдано се поставља питање степена усклађености мера предвиђених у документима различитих нивоа власти, као и њихове ефективности у пракси. Циљ овог рада је да преиспита у којој мери постојеће афирмативне мере у области становања одговарају на комплексне потребе ромске популације и да ли заиста доприносе унапређењу њихових животних услова, или се пак задржавају на нивоу декларативне политике без значајнијих ефеката на терену.

У оквиру стратешких докумената као што је Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период 2022–2030. и пратећих акционих планова, као и у Акционом плану за поглавље 23 (основна права) и Декларацији партнера Западног Балкана о интеграцији Рома у склопу процеса проширења (Познањска декларација), дате су и мере у сектору становања. На локалном нивоу, поједини градови и општине су усвојили локалне акционе планове за инклузију Рома, који садрже мере у области становања. Предвиђене мере укључују израду урбанистичких планова за неформална ромска насеља, обезбеђивање инфраструктуре и унапређење постојећих објеката. Такође, у одређеним случајевима предвиђени су приступ социјалном становању и пресељења из подстандардних насеља у адекватније услове.

Међутим, ефекти ових мера у пракси су ограничени. У многим случајевима мере су пројектно оријентисане и зависе од *ad hoc* међународног финансирања, и ретко чине део дугорочних и системских решења, док се и даље дешавају принудна исељења, што представља кршење закона и међународних стандарда. Њихову ефикасност додатно умањују недостатак буџетског планирања, слаба међусекторска координација, ниски ин-

ституционални капацитети, нејасне надлежности (националне и локалне) и институционална дискриминација, као и бројне правне препреке (нерегулисана имовинска права и нерешена легализација). Поред тога, не постоји механизам праћења постојећих мера, као ни системска евалуација њиховог утицаја на животне услове ромске заједнице.

Како би афирмативне мере у области становања биле ефикасније предлаже се следеће: легализација ромских насеља као целине уз пружање техничке, правне и финансијске помоћи за легализацију појединачних објеката и њихово прикључење на инфраструктуру; увођење квота и приоритетног приступа социјалном становању за ромске породице у најтежем положају; развој интегрисаних програма који повезују становање са образовањем, здрављем и запошљавањем. Поред тога, успостављање националног фонда и институционалног механизма са јасним надлежностима, представља важан предуслов за ефикасну реализацију усвојених и предложених стратешких и афирмативних мера.

АФИРМАТИВНЕ МЕРЕ У ЈАВНОЈ УПРАВИ У СРБИЈИ СА АСПЕКТА РОМА ОД УСТАВНОГ ПРАВА, ПРЕКО ЛОГОРЕЈЕ ДО ПРЕДЛОГА!

Осман Балић
YUROM CENTAR

Никада више високообразованих Рома и никада мање запослених у јавном и државном сектору. Према подацима прикупљеним из педсетједне државне институције, само један (0,08%) од 1.152 државна званичника и седам (0,40%) од 15.532 државна службеника се изјашњавају као Роми. А на основу Закона о државним службеницима морало би да буде најмање 2,3 % припадника Рома у јавном и државном сектору. У службама јавних заштитника, министарствима, Центрима за социјални рад, Националној служби запошљавања, у тужилаштвима, судству, у образовним институцијама, здравству, јавним медијским сервисима скоро да нема запослених Рома.

Текст је заправо иницијатива YUROM Центра који предлаже доношење Закона о једнакоправном запошљавању припадника етничких мањина у јавном, државном и приватном сектору у Србији, с циљем унапређења њихове заступљености и интеграције. Постојеће стање указује на значајну подзаступљеност националних мањина, посебно Рома, у јавној управи, правосуђу и локалној самоуправи, упркос уставним гаранцијама пропорционалне заступљености (члан 77 Устава). Недостатак статистичких података о националној структури запослених, политизација јавне управе, партијско запошљавање и дискриминација отежавају примену афирмативних мера. Посебан фокус је на Ромима, где подаци Националне службе за запошљавање (НСЗ) из 2023. године показују високу стопу незапослености (близу 28.000 регистрованих, процењено 80.000–100.000), уз минимално учешће у јавном сектору (0,001%). Предложена иницијатива укључује увођење квота, обука, вишејезичности у правосуђу и медијације у запошљавању, инспирисане моделом Уредбе о једнаком поступању у Северној Ирској (ФЕТО). Иницијатива захтева пре свега политичку спремност целог друштва, хитне измене Закона о државној управи, формирање радне групе и израду нацрта закона који би осигурао пропорционалну заступљеност мањина, у складу са Познањском декларацијом и ЕУ стандардима, ради смањења дискриминације и унапређења социјалне инклузије.

СТАТУС ЈЕЗИКА У АФИРМАТИВНИМ АКЦИЈАМА НАМЕЊЕНИМ РОМИМА

Мирјана Мирић

Балканолошки институт САНУ

Једна од афирмативних мера у домену образовања националних мањина подразумева могућност школовања и израду уџбеника на мањинским језицима. У Србији постоје три модалитета образовања на језицима националних мањина: 1) целокупно образовање на мањинском језику; 2) образовање на српском, уз изборни предмет *Матерњи језик/говор са елементима националне културе*; 3) двојезично образовање. Осим наведеног, афирмативне мере укључују и подршку у унапређењу знања српског језика у предшколском узрасту, као и ангажовање педагошких асистената у основним школама.

Циљ овог прилога је да сагледа статус језика у афирмативним акцијама усмереним на образовање ученика из ромске популације, фокусирајући се на изазове у спровођењу конкретних афирмативних мера и представљајући предлоге за могућа унапређења.

Пре свега, бавићемо се статусом ромског језика, који је у настави обухваћен искључиво другим модалитетом, кроз изборни предмет *Ромски језик са елементима националне културе*. Посебно ћемо се осврнути на питање одсуства јединственог стандарда ромског језика, те на његову значајну дијалекатску разуђеност. Стандардизација ромског језика у Србији, а самим тим и школски уџбеници, заснива се на једној групи ромских дијалеката – влашкој, а укључују елементе гурбетског, калдерашког и лејашког варијетета (Aleksandrović, 2024). Тиме су у настави запостављени други ромски дијалекти, од којих неки имају велики број говорника и значајну географску распрострањеност (нпр. арлијски варијетет балканске групе дијалеката).

Осим тога, сагледаћемо и изазове у образовању ученика из ромске популације који настају и као последица недовољног познавања српског као језика наставе, посебно у раном школском узрасту. Наиме, истраживања показују да ученици из ромске популације често постижу ниже резултате на националним тестирањима образовних постигнућа (Baucal et al., 2010). Такође је важно нагласити да се ученици који не говоре српски као матерњи језик искључују из међународних процена постигнућа као што су PIRLS и TIMSS (Đerić et al., 2021).

Имајући у виду когнитивне и друге предности вишејезичности ученика из ромске и других мањинских заједница, једна од могућих мера било би креирање националног оквира за подршку развоју писмености ученика на мањинским језицима и српском, чиме би се искористили потенцијали вишејезичности, али и превазишли различити изазови у школовању.

АФИРМАТИВНЕ МЕРЕ У ОДНОСУ НА ПРИПАДНИКЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА – ПРАКСА ПОВЕРЕНИКА ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

Мирјана Кецман

Повереник за заштиту равноправности

Равноправност је идеал коме се тежи и који није лако остварив. Не постоји земља која је лишена проблема дискриминације, али се земље међусобно разликују по томе колико су посвећене решавању изазова. Озбиљније унапређење равноправности припадника националних мањина не може се остварити само применом антидискриминационог законодавства, због чега се у нашој земљи већ на нивоу Устава уводе афирмативне мере, којима се стварају услови за делотворно учешће припадника националних мањина у културном, друштвеном и економском животу. Међутим, вишегодишње предузимање ових мера кроз различите стратегије и акционе планове, посебно ако се посматра унапређење положаја припадника ромске националне мањине, углавном не доводи до озбиљних дугорочних резултата, иако су извесни помаци у том смислу видљиви. Не постоји једна мера, једна акција или један временски период који може решити суштинске друштвене проблеме који карактеришу положај одређене националне мањине.

Како би пракса ефикасности афирмативних мера била усмеренија а негативни сентименти јавног мњења сведени на минимум, неопходно је да ове мере буду усклађене са друштвеном облашћу у којој се примењују, уз истовремено ангажовање и координисано деловање државних институција, удружења грађана, медија, привреде, заједнице којој су мере намењене, али и грађана који припадају већини. Тај процес треба да буде плански, координисан, редовно праћен, извештаван и мењан у складу са временом и потребама, праћен доследном применом, евалуацијом и подршком независних институција.

АФИРМАТИВНЕ МЕРЕ У ПОГЛЕДУ ПОЛИТИЧКЕ ПАРТИЦИПАЦИЈЕ ЖЕНА

Бранкица Јанковић

Повереница за заштиту равноправности

Политичка партиципација жена представља један од најважнијих показатеља остварене родне равноправности у савременом демократском друштву. Увођење законских квота за родну заступљеност на изборним листама представља значајан искорак ка већој политичкој заступљености жена у области законодавне власти. Ипак, ова мера, иако неопходна, није довољна да обезбеди суштинску родну равноправност у политичком животу. Афирмативне мере морају бити доследно примењиване и праћене додатним институционалним механизмима како би донеле стварне и одрживе резултате. Ограничени домети ових мера нарочито су уочљиви на локалном нивоу, где је, сразмерно нижем нивоу власти, утицај жена мањи. Анализе праћења примене препорука Повереника у јединицама локалне самоуправе показују да недостаје системска подршка и јасан институционални оквир за подстицање родне равноправности у раду локалних органа, комисија и савета.

Улога Повереника у континуираном праћењу, анализи праксе, формулисању препорука и подстицању дијалога са релевантним институцијама показује се као значајна за очување интегритета политика родне равноправности, као и даље унапређење праксе у свим секторима јавне власти, укључујући и сектор безбедности у којем су родни аспекти недовољно препознати. Афирмативне мере могу имати стварне ефекте само ако су интегрисане у дугорочне, стратешки осмишљене јавне политике, праћене доследном применом, евалуацијом и подршком независних институција. Само такав приступ може обезбедити да родна равноправност у политичком животу постане стварна, а не декларативна категорија.

АФИРМАТИВНЕ МЕРЕ И РОДНА РАВНОПРАВНОСТ У СРБИЈИ: КРИТИЧКА АНАЛИЗА ПРИМЕНЕ ПЕКИНШКЕ ДЕКЛАРАЦИЈЕ

Јелена Ћериман

Институт за филозофију и друштвену теорију

У излагању¹ ће бити критички анализирани домети спровођења Пекиншке декларације и Платформе за акцију у Републици Србији, три деценије након њеног усвајања, с посебним освртом на четири области: образовање и обука жена, жене и привреда, жене на власти и у одлучивању и жене и медији. Полазећи од анализе примене нормативно-стратешког оквира и података о раду кључних актера у наведеним областима, проблематизује се ефективност афирмативних мера и њихов капацитет да доведу до суштинске трансформације родних односа у друштву, даље од формалног испуњавања обавеза у складу с међународним стандардима.

Налази анализе показују да, иако су уочљиви одређени помаци – нарочито у погледу система квота и формалног унапређења правног оквира – дубоко укоренењени родни стереотипи и даље обликују доминантне друштвене и институционалне праксе. Жене су и даље најчешће ангажоване у секторима са нижим економским и друштвеним престижом, са ограниченим могућностима за напредовање, док неплаћени рад и неравномерна подела бриге унутар домаћинства представљају кључне препреке пуној родној равноправности. У медијској сфери, видљивост жена остаје условљена стереотипним репрезентацијама, а утицајне позиције претежно заузимају мушкарци.

Излагање ће указати на потребу да се афирмативне мере сагледају у оквиру шире политичке и културне стратегије трансформације, која подразумева не само институционалну подршку, већ и системско преиспитивање друштвених норми, економских политика и медијских пракси. У излагању ће бити понуђене и препоруке засноване на интерсекцијском, интегрисаном и стратешком приступу равноправном учешћу жена у свим сферама друштвеног живота.

1 Излагање је резултат анализе примене Пекиншке декларације и Платформе за акцију у Србији које је спроведено за потребе Повереника за заштиту равноправности Републике Србије уз подршку Програма Уједињених нација за развој (УНДП).

ЖЕНЕ НОСИОЦИ ИНФОРМАЦИЈА У МЕДИЈИМА: ИСТРАЖИВАЧКИ РЕЗУЛТАТИ

Дубравка Валић Недељковић

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет

Међународна и домаћа легислатива и пратећа документа препознали су значај родног баланса у медијима, тачније присутност жена као извора и носилаца ставова у средствима јавног информисања, пре свега у вестима.

Наша документа у овој области прате најважнија међународна акта. Пре свега то су, како се наводи у Стратегији за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године, препоруке Одбора министара СЕ о елиминисању сексизма у језику, равноправности жена и мушкараца, уравнотеженом учешћу жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању, представљању жена у медијима. Све наведено широко посматрано има везе са медијском репрезентацијом жена које су присутне у јавном животу. Њихово чињење и не чињење је информација коју јавност има право да зна јер је од јавног интереса за уопште видљивост жена у јавном дискурсу.

„Европска комисија је 7. марта 2025. године објавила План пута за права жена, како би потврдила посвећеност ЕУ равноправности полова, убрзала напредак у овој области и супротставила се политичким покретима који оспоравају политике ЕУ у вези са родном равноправношћу.“

Када су медији у питању у циљевима Мапе пута 2025. и ЕУ и друге мере у Принципу 7: Политичко учешће и равноправна заступљеност наводи се „Спречавање и сузбијање сексизма у медијима и оглашавању. Програм Креативна Европа – Медији 2021–2027.“

Под сексизмом се може сматрати и неједнака присутност жена као извора информација и носилаца ставова у вестима.

У Закону о родној равноправности поглавље 10 посвећено је Родној равноправност у области јавног информисања. Додуше, ваља истаћи да се у члану 44 дефинише начин на који медији треба да извештавају како не би на основу рода дискриминисали субјекте догађаја, појава и особа о којима информишу аудиторијум, а не о равноправном учешћу жена и мушкараца као цитираних извора информација и носилаца ставова. Доносиоци одлука у законима и стратегијама углавном нису имали у виду да је само присуство жена као субјеката информација важан чинилац у неговању родне равноправности.

Колико је важно мењати овакву праксу указују и редовни годишњи медиа-мониторинзи Новосадске новинарске школе, од 1996. до данас, у којима је једна од категорија квантитативне анализе садржаја и родна припадност. Резултати анализа садржаја релевантних информативних медија у Србији, који ће бити приказани у овом прегледном чланку, указују на све већу подзаступљеност жена као извора информација, што треба разликовати од заступљености жена у професији новинар. Овај тренд се поклапа и са извештајима Глобалног мониторинга медија, највећег и најдугорочнијег лонгитудиналног истраживања о питањима заступљености родне равноправности у светским медијима, који ове године (2025) обележава своју тридесетогодишњицу. Сваке пете године од 1995. године ГММП прикупља податке о показатељима заступљености родно (не)балансираном извору информација и ставова у вестима, као што су: присутност жена, родна пристрасност и стереотипи. Више од 100 земаља међу којима је и Србија учествује у овим медиа-мониторинзима. На крају сваког глобалног извештаја предлажу се циљеви за наредни период и афирмативне акције како би се они остварили. Резултати медиа-мониторинга ННШ за Србију указују да се они углавном не остварују и да је медијска сфера у нашој земљи у великој мери маскулинизирана када су извори информација у питању. То је дискриминаторно јер они који имају шансу да буду медијски видљиви су уједно и релевантни у јавном дискурсу те једино тако и могу да утичу на формирање јавног мњења. Искљученост у медијима доприноси и искључивању у друштву.

ПОСЕБНЕ МЕРЕ ПОСЛОДАВАЦА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ У ДОМЕНУ РАДА И ЗАПОШЉАВАЊА: ПОТЕНЦИЈАЛИ И ЛИМИТИ

Невена Петрушић

Универзитет у Нишу, Правни факултет

Посебне мере су привремене циљане законодавне и друге мере, програми, политике и активности које се предузимају ради остваривања супстантивне једнакости дефаворизованих друштвених група које су системски дискриминисане у прошлости. Често негиране и оспораване, ове мере се већ више од шест деценија примењују широм света како би се исправиле историјске неправде и успоставило стање суштинске једнакости у приступу правима и друштвеним ресурсима. Посебне мере су легитимни правни инструменти за отклањање једне до највећих и најтврдокорнијих неправди – родне неравноправности, која погађа жене широм света. Циљ и смисао посебних мера у овој области јесте смањење родних неједнакости и оснаживање жена, укључујући и вишеструко дискриминисане групе жене из маргинализованих и осетљивих друштвених група.

Област у којој, упркос позитивним помацима, и даље постоје родни диспаритети на штету жена јесте област рада и запошљавања. Такав је случај и у Србији, у којој је стопа запослености жена за 14,7% мања од стопе запослености мушкараца, родни јаз у платама је 11% у корист мушкараца, а епилог таквог стања је разлика у висини пензија мушкараца која је око 17% виша од пензије коју примају жене. Искуство показује да отклањање родних неједнакости у домену рада и запошљавања захтева холистички приступ, што подразумева низ законодавних и других мера органа јавне власти, али и мера које предузимају сами послодаваца ради обезбеђивања уравнотежене заступљености полова, остваривања родно инклузивног радног окружења и изједначавања могућности за запослене жене и мушкарце.

Предмет излагања биће домети и лимити посебних мера послодаваца у домену рада и запошљавања. Излагање ће чинити три целине. У оквиру прве целине укратко ће бити изложен правни оквир посебних мера послодаваца у контексту њихових законских обавеза у процесу уродњавања области рада и запошљавања. Другу целину чиниће излагање о начину дизајнирања посебних мера, уз указивање на потребу претходног спровођења свеобухватне родне и интерсекцијске анализе радне снаге и радног окружења, као и на услове под којима посебна мера послодавца представља легални и легитимни механизам за остваривање родне равноправности.

Трећу целину излагања чине примери посебних мера које родно одговорни послодавци предузимају у циљу стварања флексибилног родно инклузивног родног окружења, које уважава специфичне потребе запослених жена и мушкараца и свима пружа једнаке могућности за рад и професионално напредовање.

ПРИМЕНА АФИРМАТИВНИХ МЕРА КАДА СУ У ПИТАЊУ ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ – ПРАКСА ПОВЕРЕНИКА ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

Татјана Пријић

Повереник за заштиту равноправности

Право на равноправност је једно од основних људских права и услов за остваривање свих других права. У досадашњој пракси Повереника за заштиту равноправности инвалидитет је међу пет најчешће навођених основа у поднетим притужбама. Однос друштва према особама са инвалидитетом још увек је обележен стереотипима и предрасудама, због чега су изложени разним видовима непосредне и посредне, неретко и вишеструке дискриминације у многим областима живота. За многе особе са инвалидитетом свакодневни изазов и даље представља приступ објектима у коме живе и објектима јавних служби, пре свега услугама социјалне и здравствене заштите, што је основни услов за равноправно учешће у свим сегментима живота. Особе са инвалидитетом теже долазе до посла и поред мера активне политике запошљавања, законом утврђене обавезе запошљавања и посебне заштите у погледу остваривања права на рад, које је кључно и за остваривање других права, економску самосталност, излазак из сиромаштва или ризика од сиромаштва, стварање породице. Значајан број деце са инвалидитетом и даље нема потребну подршку у образовању, јер се мере подршке не организују и не спроводе на истом нивоу у свим општинама и градовима. За остваривање равноправности нису довољни само закони који гарантују једнака права. Она не може бити остварена ако се не отклоне препреке, а једна од њих је и недостатак свести о потребама и правима особа са инвалидитетом, због чега је Повереник, користећи једно од овлашћења из Закона о забрани дискриминације, припремио Посебан извештај о дискриминацији особа са инвалидитетом.

АФИРМАТИВНЕ АКТИВНОСТИ У ОДНОСУ НА ПРИПАДНИКЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У МАЂАРСКОЈ И ЊИХОВЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Пера Ластих

Српски институт, Будимпешта

Мађарска је била прва међу земљама средње и источноевропске транзиције која је посебним законом регулисала права припадника националних и етничких мањина као и њихових заједница (1993). Законодавац у Мађарској није се задовољио декларисањем индивидуалних права припадника националних мањина и забраном негативне дискриминације на основу национално-етничке припадности, него је декларисала и њихова *посебна* права, као и посебна колективна права њихових заједница која треба да гарантују стварну једнакост, једнаке шансе њима као политичким субјектима, односно мањинским културама, и језицима. Закон такође декларише принцип позитивне дискриминације (афирмативних активности) у интересу остваривања мањинских права. Током преко три деценије постојања мањинског закона дорађивањем законске регулативе унапређене су гаранције за имплементацију декларисаних мањинских права. У оквиру излагања даћемо таксативни преглед афирмативних мера путем законодавних решења у области образовања, културе, информисања, јавне употребе мањинских језика, као и у партиципацији националних мањина у процесу политичког одлучивања. У оквиру прегледа посебна пажња ће бити посвећена питању заступништва националних мањина у мађарском парламенту, као и посебним прописима у области образовања којима се обезбеђује функционисање мањинске наставе малобројних заједница. Истовремено ћемо – поред доприноса ових прописа и мера стварној једнакости – указати и на могуће њихове нежељене ефекте.

ПОЛОЖАЈ СРПСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У РУМУНИЈИ: МОГУЋНОСТИ, ИЗАЗОВИ И РЕЗУЛТАТИ

Ивана Гвозденовићи-Савић

Департман за међуетничке односе при Влади Румуније

Срби у Румунији представљају вековни народ на овим просторима, са дубоко укоренењем присуством у културном, верском и друштвеном животу Баната и других крајева. Данас, највећи број припадника српске заједнице живи у жупанијама Тимиш, Караш-Северин и Арад, што овај простор чини језгром њиховог образовног, културног и институционалног деловања. Темишвар, као административни и културни центар Баната, има посебан симболички и суштински значај – он представља не само срце српског присуства у Румунији, већ и главни град српства у овој земљи. Устав Румуније гарантује свим грађанима право на етничко изјашњавање, као и на очување, изражавање и развој етничког, културног, језичког и верског идентитета, чиме је постављен чврст основ за примену афирмативних мера усмерених ка националним мањинама.

Румунски правни систем обезбеђује гарантовано место у Парламенту за сваку признату националну мањину. У том оквиру, Савез Срба у Румунији као једини репрезентативни представник српске заједнице, има трајно присуство и, заједно са осталих 19 мањинских организација, чини специфичну мањинску групу која учествује у оквиру владајуће коалиције. Та политичка укљученост омогућила је недавно именовања представника српске заједнице на позицију заменика префекта у жупанији Тимиш – значајан корак у погледу видљивости и утицаја на локалном нивоу.

Српска заједница располаже развијеном институционалном мрежом: Савез Срба у Румунији, српска православна епархија, образовне установе са наставом на српском језику, медији на српском језику, културна удружења и бројна фолклорна друштва представљају средиште делатности српске заједнице. Недељник *Наша реч* и књижевни часопис *Књижевни живот*, као и песничка награда Велика базјашка повеља, која се традиционално додељује поводом Преображења у манастиру Базјаш, доприносе очувању језика и подстицају уметничког стваралаштва. Свакодневно се емитује радио програм на српском језику у трајању од 30 минута на Радију Темишвар, а на јавном телевизијском сервису постоје емисије посвећене свим националним мањинама, као и редовне емисије на српском језику. Ове активности омогућене су, између осталог, сталном финансијском подршком коју Савез Срба у Румунији, као и остале мањинске организације, добија преко

Департмана за међуетничке односе, на основу буџетске линије за очување и функционисање: покривање административних трошкова, одржавање седишта, штампање новина, часописа и књига, као и реализацију културних програма и пројеката широм земље.

Ипак, изазови остају: опадање броја припадника заједнице као последица природне асимилације, али и емиграције, смањен број ученика у школама са наставом на српском језику (иако је у последњој години примећен благи пораст, захваљујући програмима Савеза, радионицама за српски језик и увођењу опционалне наставе), као и институционални положај српског позоришта, које функционише у оквиру Румунског позоришта за децу и омладину, без статуса самосталне установе. Још један озбиљан проблем представља судбина зграде познате као „Макрин дом“ у центру Темишвара, коју је угледни српски трговац Макра Стојковић тестаментом оставио Српској православној цркви, за српске ђаке и омладину. Иако је власништво над зградом формално пренето Цркви, због незаконите приватизације зграде, објекат је предмет судског спора који траје више од три деценије. Њен значај далеко превазилази материјалну вредност – то је симбол вишевековног српског присуства у градском ткиву Темишвара.

С друге стране, отварају се и нове могућности. У плану је изградња комплекса у коме ће, под истим кровом, функционисати српски вртић, основна школа, гимназија и интернат – што би представљало изузетно вредан корак ка унапређењу образовног система на српском језику и његовој дугорочној стабилизацији, поготово у години у којој се обележава 90 година наставе на српском језику у Румунији и 35 година самосталне гимназије „Доситеј Обрадовић“ у Темишвару – два значајна јубилеја која сведоче о истрајности и важности српског школства.

Темишвар као град нуди посебан простор за афирмацију мултикултурности. Разноликост се огледа у архитектури, култури, уметности, вероисповестима, школству и обичајима – као жива сведочанства вековне мултиетничке сарадње. Српско присуство видљиво је у симболима као што су три православне цркве, зграда Владичанског двора, бивши српски магистрат и српска гимназија. Тај континуитет културне и духовне присутности потврђује дубоку укорененост српске заједнице у европски пејзаж града.

Пример Темишвара као Европске престонице културе показује колики значај мањинске заједнице имају у изградњи европског културног простора. Српска заједница је својим активним учешћем у култури, образовању и медијима показала да афирмативна акција није само механизам заштите, већ прилика за учешће, видљивост и савремену улогу у друштву. Разноликост, у овом контексту, постаје снага, а не препрека, и темељ за заједничку будућност у демократском и европском духу.

ИСКУСТВО ПОЛИТИКА АФИРМАТИВНИХ АКЦИЈА СРБА У ХРВАТСКОЈ

Борис Милошевић

Српско народно вијеће, Хрватска

У Републици Хрватској афирмативна акција није изричито дефинирана нити једним прописом, али је одувјек била правно допуштена и прихватљива. У правној теорији и судској пракси је означена изразом, позитивна дискриминација. Заузето је схватање да је позитивна дискриминација допуштена јер има објективно оправдање, нужна у демократском друштву у којем доминира већина у доношењу одлука и размјерна за остваривање легитимног циља.

Срби у Републици Хрватској као новонастала највећа национална мањина су искусили развој политика афирмативних акција односно мјера позитивне дискриминације које су биле предвиђене у хрватском правном оквиру за националне мањине. Управо позитивна дискриминација у уређивању, остваривању и заштити права и слобода националних мањина има кључну улогу те има темељ и садржана је у Уставу Републике Хрватске и Уставном закону у правима националних мањина, кључном закону који прописује да права и слободе особа које припадају националним мањинама, као темељна људска права и слободе, недељив су дио демократског састава Републике Хрватске и уживају потребну потпору и заштиту, укључујући позитивне мјере у корист националних мањина.

Мере позитивне дискриминације су највише видљиве у политичкој заступљености односно представљености Срба на локалној разини власти и на националној разини у парламенту те заступљености у запошљавању у државној управи, локалној самоуправи и правосуђу. Мјере позитивне дискриминације којима се остварује заступљеност је важно детаљно објаснити разрадом развоја прописа и праксе у та два подручја уз статистичке податке који произлазе из законске обавезе праћења и извјештавања о политичкој заступљености и запошљавању. Управо примјена појединих мјера позитивне дискриминације у пракси открива слабости постављеног правног оквира.

Осим тога, важно је истакнути и приказати уставносудско поступање и одлучивање Уставног суда Републике Хрватске у апстрактној и конкретној контроли уставности и законитости позитивних дискриминација у односу на националне мањине, па тако и Србе који су били повод за доношење неких од одлука. Уставни суд је развио богату праксу у тим предметима.

ПРИМЕНЕ АФИРМАТИВНИХ МЕРА У ДРУШТВЕНО ПОЛИТИЧКОМ ЖИВОТУ И ПОЛОЖАЈУ СРБА У СЕВЕРНОЈ МАКЕДОНИЈИ

Милутин Станчић

СКИЦ Спона, Скопље

У времену, и датим околностима и условима у којима се налази српски народ у региону, не преостаје нам ишта друго, већ да се непрестано изнова дубоко промишљамо одмеравамо, и тражимо нова упоришта, снаге и мотив, о свим свакодневним апсурдностима који нас спутавају, збуњују; у појединим политичким феноменима и спољнополитичким преседанима који чине српску политичку историју новог доба некада нама остају неразумљиви и недокучиви у готово сваком погледу.

Када је реч о афирмативним мерама или народски речено „повластицама“, у Републици Северној Македонији такве мере доступне су само припадницима ромске заједнице и то у делу, уписа у средњошколско образовање, где је предвиђено 10% мање бодова за упис у средње образовање и друга повољност за припаднике Ромске заједнице су стипендије за средњошколце и за студенте на универзитетима. Када је реч о другим заједницама, а ту спада и српска, не постоји никаква конкретна видљива, или опипљива афирмативна мера, па чак и у култури где се ретко додељују средства за афирмацију културне баштине. Остала је она народна УЗДАЈ СЕ УСЕ И У СВОЈЕ КЉУСЕ.

Када говоримо о етничким мањинама у Северној Македонији, треба напоменути да је увек велики акценат на важност процеса њихове интеграције и међусобног уважавања у мултиетничком друштву које држава тежи да изгради, посебно након потписивања Охридског оквирног споразума о миру из 2001. године, којим је постављена правна и институционална основа права мањина. Тим споразумом српска мањина је тек уписана у Преамбулу Устава Македоније. Део српског народа који живи у овој држави је до распада бивше југословенске федерације био конститутивни елемент македонске државности.

